süre öğretmenlik yaptı. Gazeteciliğe merakı yüzünden Lahor'a dönerek 1895'te Pencap *Observer* gazetesine girdi ve 1898'de aynı gazetenin yazı işleri müdürü oldu. 1901'de Urduca *Maḫzen* adlı bir dergi çıkardı. Bu arada Lahor'da İslâmî ilimler alanında eğitim ve öğretim yapan bir yüksek okulda öğretmenlik yaptı. 1904'te hukuk öğrenimi için İngiltere'ye gitti. 1907'de İstanbul'a gelen Abdülkādir, II. Abdülhamid ile görüştü ve Hamîdiye madalyası ile taltif edildi. 1909 yılına kadar Delhi'de avukatlık yaptı ve arkadaşı Şeyh Muhammed İkrâm ile *Temeddün* dergisini çıkardı. Daha sonra Lahor'a giderek mesleğini orada sürdürdü. 1911 yılında hukuk müşaviri sıfatıyla Layalpûr'a, 1921'de Lahor mahkemesi üyeliğine tayin edildi. Kısa bir süre sonra istifa ederek siyasete atıldı. Pencap Eyalet Meclisi'nde üye, başkan vekili ve başkan olarak görev yaptı. 1926'da Cenevre'de toplanan VII. Milletler Cemiyeti'ne Hindistan temsilcisi sıfatıyla katıldı. 1927'de Madras'ta toplanan Hindistan Müslümanları Eğitim Konferansı'na başkanlık etti. Ertesi yıl İngiliz idaresi tarafından kendisine "sir" unvanı verildi. Lahor'a yerleştiği 1945 tarihine kadar Hindistan adalet ve hükümet teşkilâtında önemli görevlerde bulundu. 1948'de *Maḫzen* dergisini yeniden yayımlamaya başladı. Pencap Üniversitesi Urduca Bölümü'nde fahrî dersler verdi. 9 Şubat 1950'de Lahor'da öldü.

Abdülkādir, Urdu dili ve edebiyatının gelişmesine ve İngilizce'nin tesirinden kurtulmasına çalışmış, yayımladığı gazete ve dergilerde Hint yarımadasındaki zengin İslâm kültür mirasının önemini ve birleştirici rolünü dile getirmeye gayret etmiştir. Bu yönüyle onu Pakistan'ın mânevî kurucularından saymak mümkündür.

Eserleri. 1. *Maḳām-ı Ḫilâfet.* Çeşitli İslâm ülkelerine, özellikle Türkiye'ye yaptığı seyahat hâtıralarını ihtiva eder. 2. *The New School of Urdu Literature.* 1898'de kaleme aldığı bu eserde tanınmış bazı Urdu şair ve edipleri hakkındaki görüşleri yer almaktadır. Kitap daha sonra *Famous Urdu Poets and Writers* adıyla yeniden yayımlanmıştır. 3. *Mežâmîn-i Maḫzen-i Edeb.* Gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarından derlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Annemarie Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent,* Leiden 1980, s. 217; [İdâre], "ʿAbdülḳādir (Sir, Şeyḫ)", *UDMİ*, XII, 914-916.

 (DİA)

ABDÜLKĀDİR el-BAĞDÂDÎ

(عبدالقادر البغدادى)

Abdülkādir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî (ö. 1093/1682)

Arap edebiyatı tarihçisi ve dil bilgini.

1030 (1621) yılında Bağdat'ta doğdu ve ilk tahsilini orada yaptı. Bu arada Farsça ve Türkçe'yi öğrendi. On sekiz on dokuz yaşlarına geldiğinde, Osmanlı-Safevî savaşlarından dolayı iç karışıklıkların hüküm sürdüğü Bağdat'tan ayrılarak Şam'a gitti (1639). Orada kaldığı süre içinde tanınmış âlimlerden ders aldı. Daha sonra Kahire'ye geçen Bağdâdî, Ezher'in önde gelen âlimlerinden İslâmî ilimler, edebiyat, mantık ve felsefe okudu. Yâsîn el-Hımsî, Nûreddin eş-Şebrâmellisî gibi bilginler yanında en çok bağlandığı hocası, devrin tanınmış simalarından biri olan Şehâbeddin el-Hafâcî idi. Hafâcî vefat ettiğinde (1659) kitaplarının büyük bir kısmı ona kaldı. Bağdâdî'nin bin kadar Arap şairinin divanını da ihtiva eden şahsî kütüphanesi, zamanının en zengin kütüphanelerinin başında gelmekteydi.

Anadolu'ya birkaç defa seyahatte bulundu. İlk defa Zilkade 1077'de (Mayıs 1667) Kahire'den İstanbul'a, oradan da Edirne'ye gitti. Ancak fazla kalmadan tekrar Kahire'ye döndü. İkinci seyahatini, Kahire'de tanışarak yakın bir dostluk kurduğu Kethüdâ İbrâhim Paşa ile birlikte Şam üzerinden yaptı. Bazı eserlerini ihtiva eden kendi el yazması bir mecmuada (bk. Nazif Hoca, *ŞM*, IV, 122) belirttiği üzere, bu defa da Şevval 1084'te (Ocak 1674) Kahire'den ayrıldı ve İstanbul'a uğrayarak Edirne'ye geçti. Orada Sadrazam Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa ile tanıştı ve *Şerḥu Şevâhidi Şerḥi't-Tuḥfeti'l-Verdiyye* adlı eserini ona ithaf etti. Bir dostunun oğlu olan ve Edirne'de kendisini ziyaret eden *Ḫulâṣatü'l-eṡer* müellifi Muhibbî'nin belirttiğine göre, Osmanlı devlet büyüklerinden yakın ilgi gören Bağdâdî, Sultan IV. Mehmed'in de takdirini kazanmış ve *Ḫizânetü'l-edeb* ile İbn Hişâm'ın *Şerḥu Bânet Suʿâd* adlı eserine yaptığı hâşiyesini ona ithaf etmiştir. Bu seyahatinde oğlu Ahmed ile birlikte IV. Mehmed'in Lehistan seferine de katıldı. Ancak bu arada ağır bir hastalığa yakalandı ve İstanbul'a uğrayarak Konya üzerinden Kahire'ye döndü (Şâban 1087/Ekim 1676). Daha sonra üçüncü defa Anadolu'ya yaptığı seyahatte gözünden rahatsızlanarak İstanbul'dan deniz yoluyla Kahire'ye döndü (1680) ve iki yıl sonra orada vefat etti.

Abdülkādir el-Bağdâdî, Fars edebiyatı alanında da söz sahibi olmakla birlikte asıl şöhretini nesir ve nazım yönleriyle ilgilendiği Arap dili ve edebiyatı üzerinde yapmış, bu sahada otorite kabul edilmiştir. Eserleri arasında başka edip ve şairlerin kitaplarına, özellikle "şâhid beyit"lere yazdığı şerh ve hâşiyeler yekün tutmakta, ayrıca Arapça'ya yaptığı bazı tercümeler de yer almaktadır.

Eserleri. 1. *Ḫizânetü'l-edeb**. En tanınmış kitabıdır. İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) *el-Kâfiye* adlı nahve dair eserine Radıyyüddin el-Esterâbâdî'nin (ö. 686/1287) yaptığı şerhte geçen 957 "şevâhid"in (örnek beyitler) açıklandığı bu eser, Arap dili ve edebiyatına dair ansiklopedi mahiyetinde önemli bir eserdir. İlk defa 1299 yılında, kenarında Aynî'nin *eş-Şevâhidü'l-kübrâ*'sı olduğu halde Bulak'ta dört cilt halinde basılmıştır. Ayrıca M. Muhyiddin Abdülhamîd'in sadece iki cildini yayımladığı (Kahire 1344) *Ḫizânetü'l-edeb,* 1348-1352 yılları arasında yine dört cilt olarak Kahire'de basılmış, nihayet bu değerli eserin ilmî neşri Abdüsselâm M. Hârûn tarafından yapılmıştır (Kahire 1967-1982, Metin, I-XI; Kahire 1986, Fihrist, XII-XIII). 2. *Şerḥu Şevâhidi şürûḥi'ş-Şâfiye.* İbnü'l-Hâcib'in sarfa dair *eş-Şâfiye* adlı eserine Radıyyüddin el-Esterâbâdî tarafından yapılan şerhte geçen 190 şâhid beytin açıklamasından ibaret olan bu eser, söz konusu şerhle birlikte basılmıştır (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd v.dğr., Kahire 1356, I-IV). 3. *Lugat-i Şâhnâme.* Firdevsî'nin eserindeki güç anlaşılan Farsça kelimelerin Türkçe açıklaması olan bu eser C. Salemenn tarafından neşredilmiştir (*Luġat-i Şāhnāme, ʿAbdulqādiri Baġdādensis Lexion Šahnāmianum,* Petersburg 1895). 4. *Şerḥu ebyâti Muġni'l-lebîb.* İbn Hişâm'ın nahve dair *Muġni'l-lebîb* adlı eserinde geçen 946 örnek beyti açıkladığı bu eseri, Abdülaziz Rabâh ve Ahmed Yûsuf ed-Dekkāk tarafından yayımlanmıştır (Şam 1973-1978, I-VI). 5. *Şerḥu Şevâhidi Şerḥi't-Tuḥfeti'l-Verdiyye.* İbnü'l-Verdî'nin nahve dair 150 beyitlik manzumesine yine kendisinin yaptığı şerhte geçen örnek beyitleri açıkladığı bu eser (İstanbul 1978) ile İbn Hişâm'a ait *Şerḥu Bânet Suʿâd* adlı esere yaptığı hâşiye (Beyrut 1980, I), Nazif Hoca tarafından neşredilmiştir. 6. *Risâle fî maʿne't-tilmîẕ.*

Eser Abdüsselâm M. Hârûn tarafından *Mecelletü'l-Muktetaf*'ta (CVI/3, Kahire 1946) yayımlanmıştır.

Bağdâdî'nin basılmış bu eserlerinden başka henüz neşredilmemiş kitapları da vardır. Yukarıda zikredilen altı basılı kitabının el yazmalarından başka, henüz basılmamış diğer on dört kitabının İstanbul kütüphanelerinde bulunan muhtelif nüshaları Nazif Hoca tarafından tanıtılmıştır (*ŞM*, IV, 119-145). Yazma eserlerinden ikisi şunlardır: *Şerhu Şâhidî*. Şâhidî İbrâhim Dede'nin (ö. 957/1550) Farsça-Türkçe manzum lugatı *Tuhfe-i Şâhidî*'ye yaptığı Türkçe ve Arapça şerhtir. *Tahrîcü ahâdîsi Şerhi'r-Raziy*. Radıyyüddin el-Esterâbâdî'nin *Şerhu'l-Kâfiye* adlı eserinde geçen hadislerin kaynakları gösterilerek yapılmış bir fihristidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkādir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), (I-XIII); a.mlf., *Şerhu Şevâhidi Şerhi't-Tuhfeti'l-Verdiyye* (nşr. Nazif Hoca), İstanbul 1978; a.mlf., *Hâşiye ʿalâ Şerhi Bânet Suʿâd* (nşr. Nazif Hoca), (I), Beyrut 1980; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, Kahire 1284, II, 451-454; Serkîs, *Muʿcem*, I, 571; Brockelmann, *GAL*, I, 368, 371; *Suppl.*, I, 44, 356; II, 175, 397; a.mlf., "Abdülkâdir", *İA*, I, 87-88; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn*, Dımaşk 1376-80/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), V, 295; Müneccid, *Muʿcem*, III, 59; V, 57-58; Ziriklî, *el-Aʿlâm* (nşr. Züheyr Fethullah), Beyrut 1984, IV, 41; Mohammad Shafi, "ʿAbd al-Ḳādir al-Baghdādī", *EI²* (İng.), I, 68; Nazif Hoca, "ʿAbdalqādir b. ʿOmar al-Bağdādî'nin Eserlerinin İstanbul'daki Yazmaları", *ŞM*, IV (1961), s. 119-145; a.mlf., *ʿAbd al-Ḳādir b. ʿOmar al-Bağdâdî ve Hâşiya ʿalâ Şarh Bânet Suʿâd* (doktora tezi, 1963), İÜ Ed. Fak.; a.mlf., "ʿAbd al-Ḳādir b. ʿOmar al-Bağdādî'nin Elyazısı ile İki Mecmuası", *ŞM*, VII (1972), s. 69-83.

NAZİF HOCA

ABDÜLKĀDİR el-BEDÂÛNÎ
(عبد القادر البداوني)

(bk. BEDÂÛNÎ, Abdülkādir).

ABDÜLKĀDİR BEDRÂN
(عبد القادر بدران)

Abdülkādir b. Ahmed b. Mustafâ ed-Dûmî ed-Dımaşkī
(1848-1927)

Şamlı din âlimi, edip ve tarihçi.

İbn Bedrân lakabıyla da tanınır. Şam yakınlarındaki Dûme'de doğdu, Şam'da yaşadı. Dedesinden, Selîm el-Attâr, Tantâvî ve Alâeddin Âbidin gibi tanınmış âlimlerden ders aldı. Emîr Abdülkādir el-Cezâirî ile de yakın ilişki içinde bulundu. Şam vilâyetinin matbaa ve gazetesinde musahhih ve muharrir olarak görev yaptı. Dinî ilimlerin yanı sıra edebiyata ve pozitif ilimlere de ilgi duyan Abdülkādir Bedrân, gerek biyografi ve bibliyografya alanında, gerekse tarihî eserler konusunda geniş mâlumata sahipti. Şam'da Emevî Camii ile Abdullah Paşa el-Azm Medresesi'nde müderrislik ve Hanbelî mezhebini temsil etmek üzere müftülük yaptı. Bu sırada birçok talebe yetiştirdi; talebeleri arasında *el-Aʿlâm* müellifi Ziriklî de bulunmaktadır. Ömrünün son günlerinde felç geçirerek 15 Eylül 1927'de Şam'da vefat etti.

Eserleri. 1. *Tehzîbü Târîhi İbn ʿAsâkir*. İbn Asâkir'in *Târîhu medîneti Dımaşk* adlı eserini, tekrarlara ve **sened***-lere yer vermeden on üç cilt halinde yeniden düzenlemiştir. Kendisi ancak ilk beş cildi neşredebilmiş (Dımaşk 1329-1332), daha sonra Ahmed Ubeyd altıncı ve yedinci ciltleri yayımlayarak (Dımaşk 1349, 1351) eseri "ayn" harfine kadar getirmiştir. Diğer altı cilt Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de yazma halinde bulunmaktadır. 2. *Nüzhetü'l-hâtıri'l-ʿâtır*. İbn Kudâme'nin fıkıh usulüne dair *Ravzatü'n-nâzır* adlı eserinin şerhi olup basılmıştır (Kahire 1342, I-II). 3. *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed*. Bu eserde Ahmed b. Hanbel'in akaidle ilgili görüşleri, Hanbelî mezhebinin dayandığı esaslar ve mezhebin temel kaynakları hakkında geniş bilgi verilmiştir. 4. *Münâdemetü'l-atlâl ve müsâmeretü'l-hayâl*. Zübeyr eş-Şâviş tarafından neşredilmiştir (Dımaşk 1379). 5. *el-Kevâkibü'd-dürriyye* (Dımaşk 1339/1921). Abdurrahman Paşa ve Ziriklî ailesine dair bir risâledir.

Abdülkādir Bedrân'ın bu basılmış eserlerinden başka diğer başlıca eserleri de şunlardır: *Mevridü'l-efhâm min selsebîli ʿUmdeti'l-ahkâm*; *Hâşiye ʿalâ Şerhi'l-Müntehâ*; *el-ʿUkūdü'd-dürriyye fi'l-fetâva'l-kevniyye*; *Şerhu Sülâsiyyâti Müsnedi'l-İmâm Ahmed*; *Şerhu'l-Erbaʿîne hadîsen*; *Şerhu'n-Nûniyye* (İbn Kayyim'in eserine yapılan şerhtir); *Hâşiye ʿalâ Şerhi'z-Zâd*; *Hâşiye ʿalâ Ahsari'l-muhtasarât*; *Taʿlîk ʿalâ Muhtasari'l-İfâdât*; *Îzâhu'l-meʿâlim min Şerhi'l-Elfiyye li İbni'n-Nâzım*; *Telhîsü'l-Ferâʾidi's-seniyye fi'l-fevâʾidi'n-nahviyye*; *Şerhu'l-Kâfî fi'l-ʿarûz ve'l-kavâfî*; *Telhîsü'd-Dâris fi'l-medâris*; *Tesliyetü'l-keʾîb ʿan zikrâ habîb* (şiirlerini topladığı divanı); *el-Âsârü'd-Dımaşkiyye ve'l-meʿâhidü'l-ʿilmiyye*. Ayrıca tamamlanmamış *Tabakātü'l-Hanâbile* ile *Şerhu Süneni'n-Nesâʾî* adlı eserleri de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Muʿcem*, I, 182, 541; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 567, 689; Zeki Mücâhid, *el-Aʿlâmü'ş-Şarkiyye*, Kahire 1950, s. 128-130; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn*, Dımaşk 1376-78/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), V, 283-284; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 395; a.mlf., *Muʿcemü musannifi'l-kütübi'l-ʿArabiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 279; Selâhaddin el-Müneccid, *Muʿcemü'l-müʾerrihîn ed-Dımaşkiyyîn ve âsârühümü'l-mahtûta ve'l-matbûʿa*, Beyrut 1398/1978, s. 414-415; Ziriklî, *el-Aʿlam* (nşr. Züheyr Fethullah), Beyrut 1984, IV, 37-38; Abdurrahman Utbe, *Maʿa'l-mektebeti'l-ʿArabiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 109; Abdülkādir Ayyâş, *Muʿcemü'l-müʾellifîn es-Sûriyyîn fi'l-karni'l-ʿişrîn*, Dımaşk 1405/1985, s. 57.

AHMET ÖZEL

ABDÜLKĀDİR-i BELHÎ
(عبد القادر بلخی)
(1839-1923)

Nakşibendî ve Melâmî-Hamzavî şeyhi.

Belh yakınlarındaki Kunduz'da doğdu. Özkent Hükümdarı Burhâneddin Kılıç'ın soyundan gelen Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Seyyid Süleyman Efendi'nin oğludur. 1855'te Belh'te meydana gelen karışıklıklar yüzünden, üç yüz kadar müridiyle ülkesinden hicret etmek zorunda kalan babasıyla birlikte İran ve Irak yoluyla Anadolu'ya geçip Konya'ya geldi (1859). Dinî ilimleri, Arapça ve Farsça'yı babasından öğrendi. Konya'da yirmi yaşlarında iken İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'sini okuyup bitirdi. Dört yıl kadar Konya'da kaldıktan sonra Bursa'ya giden aile, Sultan Abdülaziz'in Şeyh Süleyman Efendi'yi davet etmesi üzerine İstanbul'a ulaştı. Şeyh Süleyman Efendi 1867'de Eyüp Nişancası'ndaki Şeyh Murad Buhârî Dergâhı meşihatine tayin edildi. Abdülkādir, babasının ölümünden sonra bu tekkenin şeyhliğine getirildi (1887). Kırk altı yıl bu görevde kaldı. 17 Mart 1923'te vefat etti. Cenaze namazı Eyüp Camii'nde kılındı ve Şeyh Murad Dergâhı'nın hazîresinde babasının yanına defnedildi.

Seyyid Abdülkādir-i Belhî, Nakşibendî-Müceddidî icâzetini babasından aldı. İstanbul'a geldiği ilk yıllarda, Hamza Bâlî'nin ölümünden sonra Hamzaviyye